

1970 DOKUZUNCU NÜFUS SAYIMI VE SONUÇLARI

Doç.Dr.M.Tevfik TARKAN

I. Giriş :

25 Ekim 1970 günü yurttta yapılan nüfus sayımı, bu konuda araştırma yapanların dikkatlerini ve çalışmalarını, Türkiye nüfusu ve sonuçları üzerine çekmeğe kâfi gelmiştir. Bu konu bazı günlük gazete haberleri arasına girdiği gibi, ilmi makalelere de konu olmuştur.

Biz, elimize yeni geçen 1970 Genel Nüfus Sayımının telgrafla alınan geçici sonuçlarına dayanarak, Türkiye nüfusu hakkında coğrafi bir araştırma yapacağız.

Telgrafla alınan geçici sonuçlar, memleketimizde gerçek nüfusu tam olarak aksettirmemekle beraber, her iki sonuç arasında da büyük farklılıkların bulunduğunu da iddia etmek mümkün değildir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün ilân ettiği neticelere göre muhtelif sayımlarda elde edilen geçici sonuçlarla kesin sonuç arasındaki farklar aşağıdadır:

Sayım tarihleri	farklar
28 Ekim 1927	% 00.9
20 Ekim 1935	% 02.6
20 Ekim 1940	% 02.7
21 Ekim 1946	% 03.7
22 Ekim 1950	% 00.6
23 Ekim 1955	% 02.7
23 Ekim 1960	% 0.2
24 Ekim 1965	% 00.6

Bu tablonun gösterdiği en küçük fark 0.6, en büyük fark ise 3.7 dir. Bu binde değerleri rakama çevirirsek, en küçük farkı gösteren 1965 sayımında 214 kişi, en büyük farkı gösteren 1945 sayımında da 70.048 kişilik bir fazlalığın bulunduğu

ortaya çıkar. Ortalama 30 milyonluk bir nüfus içinde ortaya çıkan 70 bin rakamının fazla bir anlam taşıyamıyacağı düşüncesi ile telgrafla alınan geçici sonuçlar esas alınarak araştırmamızı yürüteceğiz.

Bu araştırmada Türkiye genel nüfus, yıllık artış, nüfusun coğrafi bölgelerdeki gösterdiği artış, kır ve şehir nüfus ve artışlar bölümleri içinde inceleme yapıcağız.

II- Genel Nüfus.

Türkiye genel nüfusu 1965-1970 arasındaki devrede 4.275.128 fazlası ile 35.666.549 a yükselmiştir. Bu artışın oranı ise yıllık % 025.5 dir. Bu artış oranı muhtelif sayım yılları oranlarına göre oldukça önemli bir değerdir. Filhakika, en büyük değerini % 029.3 le 1960 sayım yılında alan Türkiye nüfusu, en az değerini de %010.7 ile 1945 yılında kazanmıştır. 1945 yılından sonraki sayımlarda Türkiye nüfusu büyük bir artış gösterir. 1950 yılında %022 olan artış değeri 1955 de %028.1e, 1960 da %029.3 e, 1965 de %024,9 kazanan Türkiye nüfusu son sayım yılında ise % 0.25.5 değerine ulaşmış bulunmaktadır.

Genellikle yeryüzünde nüfusu hızlı artış gösteren ülkeler arasına giren Türkiyenin son nüfus artışı nedenleri üzerinde durmadan önce, ekonomik şartlara bağlı olarak yaşama koşullarının düzene girmesi, ve bunun sonucu olarak ta, ölüm oranının azalması ile bir ülkenin nüfusunu süratle arttığını kabul etmek gerekir.

Bu duruma göre, 1965-1970 sayım devrelerinde memleketimizin büyük bir hamle içinde sanayileştiğini ve fert başına düşen milli gelirin arttığını iddia etmek herhalde mümkün değildir. Ancak, aynı devreler içinde ekonomik bakımdan gerilediğini de belirtmek insafsızlık içinde bulunduğumuzu gösterir. Gerçekten bu yıllar içinde bilhassa memleketimizin batı bölgelerinde kendini gösteren sanayi kalkınması, ülkemizi bütünü ile ekonomik refaha götürecektir bir çapta bulunmadığını belirtmek mecburiyetindeyiz. Ancak bu küçük izah sırasında şu noktayı da göz önünde bulundurmak zorundayız ki, memleketimizin batı bölgeleri bir sanayi kalkınması içinde oldukları halde, nüfus artışı az, henüz kalkınmadan nasibini alamamış Doğu Anadolu bölgesinde ise artış fazla olarak kendini gösteriyor. Bu konuya daha ilerde tekrar dönmek kaydı ile, burada Türkiye nüfusunun büyük ölçüde arttıran nedenler üzerinde durmak istiyoruz.

Türkiyede nüfus artışını hızlandıran esaslı faktör, Tümertekin ve Tunçdilek'e ¹ göre "Zirai faaliyetlerin oldukça süratli bir şekilde geçim tipinden ticari ticari tipe dönmekte olmasıdır". Fakat 1964 yılından bu yana, her yıl dıştan satın aldığımız buğday gibi halkın ana gıdasını teşkil eden hububatın veya geniş anlamı ile zirai faaliyetlerin geçim tipinden, ticari tipe dönüşmekte bulunduğunu

(1) Tümertekin, E.: Tunçtekin,N.: Türkiye Nüfusu, İstanbul, 1959 S. 13.

belirtmek için henüz zaman erkendir. Çünkü nüfusumuzun büyük bir oranının kır nüfusunu teşkil etmesi ve kır nüfusunun da ekonomik bir durgunluk içinde bulunduğuna işaret etmek gerekir. Fakat son yıllarda kır nüfusunun gösterdiği nüfus artışında sağlık şartlarının etki gösterdiğini de inkâr edemeyiz.

Kanaatımıza göre iki sayım devresi içinde nüfusumuzun gösterdiği süratli artış hızının nedenini ırkımızın doğurganlığında aramak lâzımdır. Ne ekonomik şartların islahı ne ulaşım şebekesinin elverişliliği ırkımıza has bir doğurganlık kadar nüfus artış hızına etki gösteremez. Hatta son yıllarda bilhassa kır nüfusu üzerinde çalışması yapılan "nüfus kontrolü" bile ırkımızın bu özelliğine gölge düşürecek bir nitelikte değildir. Nüfus artışını etkileyen önemli etmenlerden birisi de, son yıllarda memleketimizde sağlık şartlarının oldukça önemli bir düzen içine girmesidir. Filhakika süt çocuklarında görülen ve kitle ölümlerini hazırlayan sıtma, kızamık, kızıl gibi hastalıklar azalmış hatta çok yerde tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bundan başka verem gibi sari hastalıklarda alınan tedbirlerle azalmıştır. Şu halde, tabii artışı destekleyen en önemli nedenlerin başında yer alan ölüm oranının azalması, son sayımda Türkiye ortalama nüfus artışını yükselten sebeplerden biridir.

III- Yıllık nüfus artışı

II.Dünya savaşında %010.7 ye düşen Türkiye nüfus artış oranı 1950 yılından bu yana hızlı bir tempo kazanmış bulunmaktadır. Filhakika aşağıdaki cetvel 1950 den bu yana yıllık nüfus artış miktarını gösterir.

Yıllar	Nüfus	Artış miktarı
1950	20934.670	—
1951	21634.446	699.776
1952	22218.837	584.391
1953	22817.866	599.029
1954	23433.030	615.164
1955	24130.778	697.748
1956	24771.145	640.367
1957	25498.226	727.081
1958	26246.614	748.388
1959	27016.935	769.781
1960	27809.831	792.896
1961	28602.411	792.580
1962	29417.580	815.169
1963	30155.981	738.401
1964	31018.276	762.295
1965	31591.421	473.145
1966	32101.291	709.870
1967	33022.527	921.236
1968	33969.558	947.031
1969	34743.106	773.548
1970	35666.549	923.443

Bu duruma göre, 1950 yılından 1965 sayımına kadar geçen 15 yıl içinde Türkiye nüfusu her yıl muntazam çoğalmalarla artışına devam etmiş, 1965 yılında artış miktarı düşmüş bu yıldan sonraki yıllar içinde de daha yüksek bir tempo kazanarak artışına devam etmiştir.

Türkiye nüfusu bu süratli tempo içinde artışını devam ettirirse, 1975 yılında 41 milyon'a 1980 yılında da 47 milyona yükselecektir.

IV. Coğrafi bölgelerde nüfus artışı ²

Türkiyenin 7 Bölgesinin 1965 ve 1970 sayım yılları nüfus miktarlarını ve nüfus artışlarını incelemek, sonunda bazı demografik ve sosyo-ekonomik koşulların bugün gösterdiği özellikle karşılaştırma yapmak son derece faydalıdır:

Bölgeler	1965	1970	Nüfus artışı
Karadeniz Bölgesi.	6.336.692	6.860.657	523.965
Marmara «	5.836.054	6.806.367	970.313
Ege «	4.393.131	4.908.680	515.549
Akdeniz «	3.306.836	3.838.785	531.949
İç Anadolu «	5 628.551	6.437 669	809.118
Doğu anadolu «	3.532.470	3.999.220	475.750
Güney Doğu «	2.368.362	2.815.171	446.809

Bu tablo Türkiyenin coğrafi bölgelerinde 1965 ve 1970 sayımlarında tesbit edilen nüfus miktarları ile, iki sayım devresi içerisinde artan nüfusu göstermektedir. Bu tabloya göre, Karadeniz bölgesinde her iki sayımda da fazla bir nüfus yaşamaktadır. Buna karşılık Güney Doğu Anadolu Bölgesi en az nüfusu barındırmaktadır. Fakat her iki nüfus sayımında tesbit edilen nüfus miktarları ile bu bölgelerin yüzölçümlerini karşılaştırarak nüfus yoğunluklarını hesap edebilirsek, bölgedeki nüfusun seyrek veya sıklığı konusunda daha fazla bilgi sahibi olabiliriz.

Yaptığımız ölçülere göre, Türkiye coğrafi bölgelerinde nüfus yoğunluğu şöyledir :

	1965	1970
Karadeniz Bölgesi	51	55
Marmara «	80	94
Ege «	48	54
Akdeniz «	37	43
İç Anadolu «	31	36
Doğu Anadolu «	24	27
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	32	38

- (2) Türk Coğrafya kongresinde ele alınan Türkiye coğrafi bölgelerinin ayrılması ve hudutlarını tesbit ederken, bugün illerin idari sınırları ile herhangi bir uygunluk bulunmamış, fakat biz, Türkiye nüfus artışını bölgeler için de ortaya çıkarmak ve bölgelerin nüfus artış değerleri üzerinde gerekli incelemeleri yapmak üzere, bazı bölgelerde, sınır illerinin bütün ilçe ve muhtarlıklarını o bölge içinde imiş gibi kabul ettik.

Bu tablo,her iki sayım dönemi içinde nüfus sıklığı bakımından en büyük değer gösteren bölgenin Marmara, en seyreginin de Doğu Anadolu bölgesi olduğunu belirtmektedir.

Bu hususun yanında Türkiye coğrafi bölgeler içinde yoğunluğun en çok artış gösterdiği Marmara bölgesinde, beş yıllık iki sayım içinde Türkiye nüfus yoğunluğu artışı ortalama 7 olmasına rağmen 14 e kadar yükseldiği dikkati çekmektedir.

Bilindiği gibi Türkiyede nüfus dağılışında etkisini gösteren ilk doğal amil relieftir. Bu nedenle memleketimizde başta iklim olmak üzere coğrafi olaylar ile her türlü hayat ve ekonomik faaliyetler önce yüksekliğin etkisi altındadır. Yükseklik, her şeyden önce Türkiyede ekime ve dikime elverişli arazinin genişliğini tahdit ettiği gibi, aynı zamanda, düşük sıcaklık ve bitkilerin yetiştirme devresini de kısıtlamaktadır. Yükseklik bu türlü doğal elverişliliği sınırlandırdığı gibi, bu sahalarda sosyal faaliyetleri de yavaşlatır. Örneğin ulaşım şartlarının ortaya koyduğu kültürel ve ekonomik etkinlikleri gibi.

Bu nedenlerle 1970 nüfus sayım sonucunda Türkiyede coğrafi bölgeler arasında nüfus dağılışı ve artışını gösteren bir harita yapsak, görürüz ki İç Anadolu ile beraber Doğu Anadolu bölgesi Türkiyenin en geniş alanlarını teşkil ettiği (İç Anadolu Bölgesi; 180642, Doğu Anadolu Bölgesi; 147758 km²) halde nüfus dağılışında ve nüfus yoğunluğu bakımından da Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiyenin en seyrek bölgesini teşkil eder. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Doğu Anadolu bölgesinin bu son derece az nüfuslanmasının başlıca nedeni yüksekliktir. Yükseklik, burada, iklimle el ele vererek, ekim sahasını tahdit etmektedir. Bu bölgede görülen nüfus toplulukları, her şeyden önce ziraat sahalalarında, ulaşım merkezlerinde kendini gösterir.

Sırası gelmişken, belirtilmesi gereken en önemli husus, 1970 nüfus sayımı telgrafla alınan sonuçlarına göre, Türkiyenin en az nüfuslu ve en seyrek nüfus yoğunluğuna sahip olmasına karşılık Doğu Anadolu bölgesi, şehir nüfusunun en fazla nüfus artışına sahne olduğu dikkati çekmektedir. Filhakika 1965 yılı kesin sonuçları ile 1970 yılının geçiçi sonuçlarına göre, Türkiye il merkezlerinin nüfus artışlarının sıralanması sonucunda Maraş (% 102 artışın ilk sırayı işgal ettiğini, bu ili sırasıyle şu illerin takip ettiğini görürüz; Hakkâri (% 99), Tunceli (%95), Gümüşhane (%95), Van(%81), Muş(%81), Bingöl (%78), Adıyaman (% 71).

Bu son derece ilginç nüfus olayının izahını kıır ve şehir nüfusu bölümüne bırakarak, biz, tekrar eski konumuza döneceğiz.

Türkiyede nüfuslanma ile nüfus yoğunluğu bakımından en alt sırada yer alan Doğu Anadolu bölgesi aynı zamanda nüfus artışı bakımından da aynı değeri

gösterir, yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi Doğu Anadolu bölgesinde beş yılda nüfus artışı 475.750 dir. Bunun yıllık değeri ise 95150 dir.

Nüfus bültenlerinden aldığımız rakamlara dayanarak, son iki nüfus dönemi arasında coğrafi bölgelerde nüfus artışı oranları şöyledir:

	Beş Yıllık nüfus artışı	Yıllık nüfus artışı
Karadeniz Bölgesi	% 7.6	% 1.5
Marmara «	% 14	% 2.8
Ege «	% 10.5	% 2.1
Akdeniz «	% 13.8	% 2.7
İç Anadolu «	% 12.4	% 2.4
Doğu Anadolu «	% 11.8	% 2.3
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	% 15.9	% 3.1
Ortalama	% 13.0	% 2.6

Bu nüfus artış oranlarına göre Türkiye coğrafi bölgeleri arasında % 15.9 değeri ile (5 yıllık) Güney Doğu Anadolu bölgesi birinci sırayı işgal ediyor; bunu sırasıyla Marmara ve Akdeniz bölgeleri takip ediyor. Bu üç bölge aynı zamanda Türkiye ortalama nüfus artış oranının üzerinde bir değer göstermektedir. Türkiye ortalama nüfus artış oranının altında artış gösteren diğer bölgelerin ön sırasını da İç Anadolu bölgesi (% 12.4 beş yıllık) teşkil ediyor; bunu Doğu Anadolu, Ege ve Karadeniz bölgeleri takip ediyor, Karadeniz bölgesi memleketimizin en yoğun nüfus bölgelerinden biri olduğu halde en az nüfus artış oranı gösterir. Bu bölgede yılda ortalama 105,193 gibi bir artış görülmüş ve nüfus yoğunluğu da son beş yıl içinde 51 den 55 e çıkmıştır.

Nüfus artış oranlarının son beş yıllık süre içinde coğrafi bölgelerde gösterdiği artış arasında en dikkati çeken bölge Güney Doğu Anadoludur. Güney Doğu Anadolu bölgesi nüfus miktarı bakımından, bölgeler içinde son sırayı (2.815.171) teşkil ettiği gibi, artış miktarı (446.809) bakımından da aynı dereceyi muhafaza etmektedir. Nüfus yoğunluğu bakımından Doğu Anadolu, İç Anadolu bölgesinden önce olmak üzere bölgeler arasında beşinci sırayı işgal ediyor ve son iki sayım arasında yoğunluk artış miktarı bakımından da 3 ile son sırada yer alır. Fakat bu değerlerine rağmen adı geçen bölge Türkiyede yıllık nüfus artışı bakımından en büyük oranı göstererek, bu konuda ön sırayı işgal etmektedir. Bunun başlıca sebebi Güney Doğu Anadolu bölgesinde, büyük yerleşme merkezlerinin gösterdiği yüksek nüfus artış oranları olsa gerektir. Filhakika 1970 sayımında telgraf ile alınan geçici neticelere göre, Güney Doğu Anadolu bölgesini teşkil eden il merkezlerinin gösterdiği nüfus artış oranları şöyledir:

Gaziantep	% 69
Adıyaman	% 71
Urfa	% 62
Mardin	% 16
Siirt	% 28
Diyarbakır	% 59

Türkiyede il merkezlerinin belediye sınırları içi ortalama nüfus artış oranı % 50 olduğuna göre, Gaziantep, Adıyaman, Urfa ve Diyarbakır illerinin yıllık artış oranları bu değer in üstündedir.

Adıgeçen bölgede görülen fazla artış oranının ikinci ve önemli nedeni ise, gerçekten bu bölge 1970 sayımında kır ve şehir nüfusunun bir arada gösterdiği fazla artıştır. Filhakika 1970 sayım neticelerine göre, Güney Doğu Anadolu bölgesini teşkil eden illerin kır ve şehir nüfuslarında görülen artış oranı şöyledir:

Gaziantep	% 32
Adıyaman	% 27
Urfa	% 37
Mardin	% 28
Siirt	% 45
Diyarbakır	% 38

Türkiye ortalama yıllık nüfus artışı % 26 olduğuna göre, yukardaki illerin gösterdiği artış oranları çok yüksek değerdedir. Bilhassa % 45 oranı ile Siirt ilinin gösterdiği artış oranı, Türkiyede İstanbul'dan sonra ikinci sırayı işgal etmektedir.

Filhakika her şeyden önce şunu belirtmeğe mecburuz ki doğurganlık özelliği fazla olan ırkımızın gösterdiği bu artış oranları normal olmakla beraber, bölgeler arasındaki büyük farkların nedeni üç esasa bağlanabilir.

- 1- Artan fazla nüfusu bölgede tutan ekonomik etkinliğin gösterdiği gelişme,
- 2- Artan fazla nüfusun bölgede tutamayan geri kalmışlık,
- 3- Artan fazla nüfusla beraber, gelişme gösteren ekonomik etkinliğin gerektirdiği yakın ve komşu bölgelerden nüfus çekimi.

İşte Güney Doğu Anadolu bölgesinin nüfus artış oranı artan nüfusun geçimini sağlayan ekonomik etkinliğin gösterdiği gelişme ile izah edilebilir. Çünkü Güney Doğu Anadolu bölgesi Türkiyenin en büyük petrol üretme merkezidir. Nitekim bu bölgede bulunan Batman, son beş yıl içinde % 100 e yakın bir nüfus artışına sahne olmuştur. 1960 da 12401 olan Batmanın merkez ilçe nüfusu, 1965 de 24990 a ve 1970 yılında da 44893 e erişmiştir. Aynı ilin Pervari ilçesinin gösterdiği nüfus artışı ise daha da dikkat çekicidir. 1960 da 1660 olan ilçe nüfusu 1965 de 2778, e 1970 de ise 13918 e erişmiştir.

İşte Güney Doğu Anadolu bölgesi, Türkiye petrol üretiminde ve işletilmesinde bugünkü önemini devam ettirirse, bu bölge, gelecek sayımlarda da ekonomik gelişmeye paralel olarak daha büyük bir nüfus artış oranına sahne olacaktır.

Güney Doğu Anadolu bölgesini takip eden Marmara bölgesindeki nüfus artış oranının gösterdiği gelişmenin en belirli nedenlerinin başında, Marmara bölgesinde her türlü endüstrinin kurulma alanını teşkil eden ve açılan yeni iş yerlerine civardan ve az gelişmiş bölgelerden çektiği nüfusla kendini gösteren İstanbul'un bulunmasıdır. Filhakika Türkiye kıır ve şehir nüfusunun gösterdiği artış oranı bakımından yaptığımız sıralamanın birinci sırasını 1960 ve 1970 sayım yıllarında İstanbul işgal etmektedir. Nitekim 1970 sayımında belediye sınırları içi nüfusu olarak Türkiye ortalama nüfus artışının (% 50) üstüne çıkan Marmara bölgesinde % 64 oranla Kocaeli, % 50 ile Bursa ve % 51 oranla İstanbul illeri bulunur. Fakat kıır ve şehir nüfusu olarak Türkiyenin ortalama (%26) nüfus artışının üstüne çıkan aynı bölge illeri ise %53 oranı ile İstanbul, % 39 la Kocaeli' başlıca yeri işgal eder. Hatta bu bölgede %-1 oranı ile nüfusu azalan Kırklareli ile % 1 artış gösteren Bilecik illeride yer alır.

Gerçekten Marmara bölgesinde İstanbul ile Kocaeli illeri yani İzmit körfezinin kuzey kıyıları Türkiyenin en büyük ve çeşitli endüstriyel gelişmesine sahne olmuştur.

Fazla nüfus artış oranı gösteren memleketimizin Üçüncü Bölgesi Akdeniz bölgesidir. Bu bölgeyi teşkil eden illerden, belediye sınır için nüfusunun en hızlı artış gösteren ili Maraş'tır. Maraş sadece bölgesinde değil, aynı zamanda gösterdiği hızlı gelişme ile Türkiyede en hızlı nüfus oranını artıran ildir. 1965 de il merkezi nüfusu 63.284 iken, 1970 sayımında telgrafla alınan sonuçlara göre 105.206 ya yükselmiştir ve böylece gösterdiği artış oranı % 102 dir. Maraş, Antalya ve Adana illeri takip eder. Bu üç ilin dışındaki iller Türkiye il nüfus oranının altında bir değer gösterirler.

Akdeniz Bölgesinde kıır ve şehir nüfusu olarak en büyük gelişmeyi İçel, bundan sonra sırası ile Maraş, Antalya, Hatay, Adana illeri göstermiştir.

Genellikle bölgenin doğu ve kıyı şehirlerinin gösterdiği bu gelişmenin başlıca nedeni ziraat ve bilhassa pamuk ziraatı olsa gerektir. Bilindiği gibi, bakımı ve hasadı için iş gücü isteyen pamuk, ekimi yapıldığı alanlarda fazla bir nüfus toplayacak niteliktedir. Pamuk ekiminin yanında doğu Akdeniz bölümünün İçel ilinde son yıllarda inşa edilen petrol rafinerisi (Ataş) ve İskenderunda tesis edilen II. Demir Çelik fabrikası da bu il ve ilçelerde nüfusun toplanmasına kuvvetli etki gösteren nedenlerdir. Filhakika bu bölgede bir ilçe olan İskenderun halen 81.639 nüfusu ile Türkiyenin 25. büyük yerleşme merkezidir. Tarsus ise 78.033 nüfusu ile 27. sırayı işgale eder. Çukurovada bunlardan başka Ceyhan 50.344 nüfusu ile önemli ziraat merkezidir. Şu halde Akdeniz bölgesinin nüfusunun

süratle artış gösteren doğu bölümünde , genellikle nüfus birbirine yakın büyük merkezlerde toplanma temayülünü göstermektedir.

Türkiye nüfus artış oranına yakın bir değerde artış gösteren İç Anadolu bölgesi ise dördüncü sırayı işgal etmektedir. Bölgede belediye içi olarak en hızlı artış gösteren şehirler Ankara (% 58), Kayseri (% 56), Kırşehir (% 54)dir. Geri kalan iller, Türkiye genel nüfus artış oranının altında bir değer göstermektedirler. Kır ve şehir nüfusu artışı bakımından da bölgede en büyük gelişmeyi Ankara (% 41) göstermektedir. İkinci sırayı işgal eden Konya ise ancak Türkiye ortalama nüfus oranından % 1 fazlalık gösterir. Bu bölgede geri kalan illerde kır ve şehir nüfuslanmasında artış oranı düşüktür ve bazılarında (Sivas % 7) Türkiye ortalama artışının altında bir değer görölür.

İç Anadolu bölgesinin gösterdiği bu düşük nüfus artış oranının sebeplerinin başında diğer bölgelerde olduğu gibi, çalışma alanlarının azlığı, iş gücünün, büyük iş merkezlerine akın etmesi gelir. Aslında Ankara'yı bölge dışında mütâlaa etsek, bu bölgenin diğer bölgelerden daha az bir artış oranına sahne olduğu görölür. Ankara hem kır ve şehir nüfusu, ve hem de sadece il merkezleri nüfusu bakımından memleketimizde en fazla artış oranı gösteren bir ilimizdir. Buranın Başşehir oluşu bir çok tesis ve kurumunun burada bulunuşu Ankarayı ilk sayım yılından itibaren son derece nüfus artış oranı gösteren bir il haline getirmiştir. Ayrıca Kırıkkale 91.694 nüfusu ile Türkiye'nin 22. büyük nüfus merkezidir.

Ankara'nın dışında kalan merkezlerden Kayseri ve Konya illeri de az da olsa bir gelişmenin içinde sayılır. Eskişehir, Sivas gibi, eski sayım dönemlerinde büyük gelişmelere sahne olan iller son beş yıl içinde ekonomik gelişmeye paralel olarak, durgunluk içindedirler ve bu nedenle Türkiye ortalama nüfus artış oranının altında bir değer göstermektedirler. Bu illerin dışındaki Niğde, Yozgat, Nevşehir ve Kırşehir illeri de henüz belirli bir kalkınmaya sahne olamamışlardır ve bundan dolayı nüfus iç gücü arayan sahalara akar.

Şu halde İç Anadolu bölgesi Ekonomik gelişmesine paralel olarak, nüfus artış oranı bakımından Türkiye ortalama nüfus artış oranının altında bir değer gösterir.

Türkiye'nin nüfus artış oranında beşinci sırayı işgal eden Doğu Anadolu bölgesi, ortalama %11.8 (beş yıllık) bir değer gösterir. Belediye sınırları içinde il merkezlerinin gösterdiği nüfus artış oranı bakımından bölgede en büyük gelişmeyi Hakkâri (%99) göstermiş bulunmaktadır. Bu değeri ile Hakkâri Türkiye'de Maraş'tan sonra ikinci sırayı işgal etmektedir. Bu ilde nüfus 6129 (1965) dan 10029 a çıkmıştır. Bu ili Tunceli (%95), takip eder. Her iki ilde görülen bu son derece süratli şehirleşmenin nedeni, bu illerde görülen ekonomik gelişmeden ziyade, son yıllarda görülen tabii afetlerden kaçan halkın, devletin de teşviki ile belirli merkezlerde toplanma arzusu olsa gerektir. Filhakika Tunceli ve Hakkâri

de son beş yıl içinde görülen yer sarsıntısı ve taşma, küçük ve kalkınmamış illerinde kendini az çok gösterir. Örneğin Muş (%81), Van (%81), Bingöl (%78).

Doğu Anadolu bölgesinde Elâzığ ilinin gösterdiği %64 oranında artışın nedeni Keban hidro-elektrik santrali olsa gerekir. Filhakika Kebanın 1965 nüfusu 10166 iken, 1970 de 15727 ye Elâzığ merkezinin ki ise 78605 iken, 108337 ye çıkmıştır.

Kır ve şehir nüfusları ön plana alındığı takdirde Doğu Anadolu bölgesinde Türkiye ortalama nüfus artış oranının üstünde değer gösteren Hakkâri (% 40), Van (%40) Bitlis (% 37), Muş (% 35), Ağrı(%34) ve Elazığ(%32) illeri yer alır. Hakkâri, Van, Bitlis, Muş, Ağrı gibi illerde kır ve şehir nüfusunun son beş yıl içinde yüksek gelişme göstererek artmasının nedenini ekonomik şartlarla izah etmek mümkün değildir. Çünkü bu merkezlerimizde, son derece az bir yatırım yapılır. Ancak, bölgede nüfusun artış oranının fazla oluşunun başlıca nedenleri bu bölgede geçen sayımlarda eksik sayılan nüfusun mevcut olması ile, zaman zaman millî sınırlarımızdan giren ve çıkan halkın bulunması ve böylece, sayımlarda daima gerçek rakamların tesbit edilmemiş olması muhtemeldir. Örneğin Hakkâri, Belediye sınırlarında 1955 sayımında 7877 nüfusa sahip iken, 1960 yılında 10023 e çıkmış, 1965 de 6129 a inmiş ve nihayet 1970 yılında da tekrar 10029 ay yükselmiştir. Van, Belediye sınırı içinde 1955 yılında 35101 nüfusa sahip iken, 1960 yılında 43359 a yükselmiş, 1965 yılında çok düşerek 31431 e inmiş ve nihayet 1970 sayımında 47057 ye yükselmiştir. İşte bu iki il merkezinde kendini gösteren nüfus artış miktarlarındaki kararsızlık, düşüş ve yükselişler bizi yukarıda belirttiğimiz sonuca götürmektedir. Yoksa bu illerde görülen son derece yüksek nüfus artış oranı ekonomik gelişme ve ekonomik bir refahın sonucu olarak görünmüyor.

Bölgenin diğer illerinde kır ve şehir nüfusu artış oranı Türkiye'nin ortalama artış oranının altında bir değer gösterir. Hatta Tuncelide bu değer % 7 ye kadar düşer.

Doğu Anadolu bölgesinin gösterdiği bu genel görünüş, memleketimizin bu bölümü nüfusu doğduğu yerde tutabilecek değerde ekonomik bir kaynak ve gelişmeye sahne olmadığını gösterir.

Türkiye'nin nüfus artış oranında altıncı sırayı işgal eden Ege bölgesi, ortalama % 10.5 (beş yıllık) bir değer gösterir. Belediye sınırları içinde il merkezlerinin gösterdiği nüfus artış oranı bakımından Türkiye ortalama oranının altında bir değer gösteren Ege bölgesinde, en yüksek değeri % 62 ile Uşak, % 52 ile Denizli göstermiştir. Bu iki il dışındaki şehirlerde artış azalır. Hatta Manisanın beş yıllık artış oranı % 1 dir. Bu değer Türkiye'nin en düşük değerlerinden biridir. Adı geçen şehir 1955 nüfusu 44769, 1960 nüfusu 59223, 1965 nüfusu 69711 ve nihayet geçici sonuçlara göre 1970 göre nüfusu ise 70022 dir. Bu rakamlar 1965

yılına gelinceye kadar il merkezinin büyük bir gelişmeye sahne olduğunu, son beş yıl içinde ise gelişmenin durduğunu göstermektedir. Bu artış oranı azalmasında, doğumun azalması ve dışardan gelenlerin bu ile yerleşmesinin durması neden olarak düşünülebilir. Ancak bu nedenle Manisa ilinde nüfus artışının azalmasını izah etmek mümkün değildir. Devlet İstatistik Enstitüsünün daha ilerde yayınlayacağı nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerinin iyi incelenmesi sonucunda, bu durum daha bilinçle ortaya çıkacaktır. Ancak şu noktayı da göz önünde tutmak zorundayız, belediye sınırları içinde Manisanın gösterdiği son derece düşük artış oranı yanında, kır ve şehirler bir arada mütalaa edildiği zaman aynı ilde % 12 oranında bir nüfus artışı kendini göstermektedir. Şu halde bundan şu sonucu çıkarabiliriz: Manisa kır nüfusunda nüfus artış oranı düşük olmakla beraber, şehir nüfusundaki orana nazaran önemli bir ölçüdedir.

Kır ve şehir nüfusları ön plâna alındığı zaman Ege bölgesinde, Türkiye ortalama nüfus artışının üstünde değer gösteren iller: Kütahya (% 39), Aydın (%31), İzmir (%29)dir. Diğer illerde artış oranı genel artış oranının altındadır.

Ege bölgesinde kır ve şehir nüfusunda düşük artış oranının sebebini bu bölgede normal artış dediğimiz doğumun azalmasında aramak lâzımdır. Filhakika Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından ilerde yayınlanacak nüfus bülteninde Ege bölgesinde nüfus artış oranının düşük olması: nedeni daha iyi tesbit edilebilecektir.

Memleketimizin en az nüfus artış oranı gösteren Karadeniz bölgesine gelince, burada, belediye sınırları içindeki şehir nüfusunun gösterdiği artış oranı, sadece Gümüşhane (% 95), Çorum (%59) ve Artvin (%58) illerinde yüksek bir değer gösterir. Diğer illerin artış oranları genellikle düşüktür.

Kır ve şehir nüfusu bakımından Karadeniz bölgesi daha da düşük bir artış oranı gösterir. Filhakika bölgede sadece Zonguldak (%26) Türkiye ortalama artış oranına uygun bir değerdedir. Bu ilin dışındaki illerde Türkiye ortalama nüfus artışından düşük bir değer gösterirler. Hatta Sinop son beş yıl içinde %-1 oranında bir nüfus azalmasına sahne olmuştur. Sinop ilinin toplam nüfusu 1955 de 226261 iken, 1960 da 239.523 e, 1965 de 265.666 ya yükselirken, 1970 yılında da 264.653 e düşmüş bulunmaktadır. Son beş yıl içinde nüfus 1013 kadar azalma göstermiştir. Bu azalma her şeyden evvel, ekonomik gelişmenin son derece zayıf olduğu adı geçen ilde, il nüfusunun, iş gücü arayan merkezlere dağılması ile izah edilebilir.

Öteden beri Karadeniz bölgesi insanında daha elverişli iş ve yaşama arama hasleti, son yıllarda Doğu Karadeniz kıyılarında bölgeye büyük ölçüde ekonomik gelişme ve rahatlık sağlayan çay ziraatı bile, insanların başka illeri giderek çalışmalarına mani olamamış görünmektedir. Bögede çay ziraatı ve endüstrisi bir taraftan iç Karadeniz bölümü nüfusunu kıyıya çekerken, kıyı nüfusunun bölgede devamlı kalmasına etkilememektedir. Bu göç ekonomik olduğu gibi sosyal bir alışkanlık sonucudur.

Fakat Karadeniz bölgesi illerinin kır ve şehir nüfusu tek tek tetkik edilirse düşük artışın daha ziyade Batı Karadeniz bölümünde görüldüğü, Doğu Karadeniz bölümü kıyı nüfusunda artış oranının Türkiye artış oranına uygunluk gösterdiği görülür.

Netice olarak denilebilir ki Karadeniz bölgesinde ekonomik ve sosyal nedenlerle göç normal bir nüfus hareketidir ve bu nedenle bu bölgede artış oranı düşüklük gösterir.

V- Şehir ve Kır Nüfusu.

Son beş yıl içindeki kır ve şehir nüfusunun artışını daha iyi anlayabilmek için, daha önceki yıllar kır ve şehir nüfus seyirini hatırlamak faydalı olacaktır.

Genellikle memleketimizde şehirleşme hareketinin başladığı sayım yılı 1945 ve hızlandığı yıl ise 1950 dir. Bu yıllardan sonra şehirli nüfus sadece cüzi bir tabii artışla çoğalmış olmayıp, kırdan gelen nüfusun şehre yığılması ile mümkün oluyordu. Bu arada kır nüfusunda herhangi bir azalma bahis konusu değil, ancak, hızla artışta bir azalma görünüyordu. Bu yıllardan sonra şehirleşme hareketi hızlanarak 1955 de % 70.9 kır, % 29.1 şehir nüfusunu teşkil ediyordu. Bu oran 1960 yılında %66.1 kır, ve % 33.9 şehir haline gelmiştir. 1965 sayımında ise % 66.4 kır ve % 33.6 şehir haline geldi. Bu değerler 1970 yılında büyük bir sıçrama göstererek kır nüfusu % 62 ye inerken şehir nüfusu da % 38 e yükseliyordu. Yukardaki rakamlarda en fazla göze çarpan özellik, kır-şehir nüfusları oranı 1955-1970 devreleri arasında 1965-70 sayım devreleri arasında gelinceye kadar, fazla bir değişiklik meydana gelmemiş olmasıdır. Gerçekten bu on yıl içinde köy nüfusu oranındaki eksilme ve şehir nüfusundaki artma % 4.5 ğu geçmemekte idi. Bu süre içinde şehir nüfusu 10.630.821 e erişiyordu. Fakat 1965-1970 devresine ait beş yıllık süre içinde kır nüfusu oranındaki eksilme ve şehir nüfusundaki artış % 4.4 ü geçmiş bulunmaktadır. Bu süre içinde şehirli nüfusta 2.931.985 fazlası ile 13.562.806 ya erişmiştir.

Cetvelimizde ikinci göze çarpan özellik, son beş yıl içinde şehirli nüfus oranının, daha önceki 10 yıllık (1955-1965) artışa çok yakın bir değer göstermiş bulunmasıdır.

Bu genellemeden sonra şehir kategorisine giren yerleşme noktalarının değişik kademelerine ait olanların 1965-1970 dönemine ait kaydedilen değişimleri gözden geçirelim; Bunun için önce nüfusu 100.000 den fazla olan şehirleri inceleyelim. Bu şehirlere memleketimizin genel nüfuslanma şartlarına göre büyük şehirler adı vereceğiz. Bu kategoriye giren şehir sayısı 1965 de 14 iken, 1970 de 20 ye yükselmiştir. Türkiyenin en büyük şehri İstanbul'dur 1965 te nüfusu 1.741.930 iken 1970 sayımında 505.700 fazlası ile 2.247.630 a erişmiştir. Türkiye genel nüfusunun % 6 dan biraz fazlasını içinde yaşatan İstanbul, beş yıllık bir devre

içinde %51 oranında bir nüfus artışı göstermiştir. Türkiye'nin ikinci büyük şehri olan Ankara'ya gelince, 303.131 artma ile bu şehrin nüfusu da 1.208.791 i buluyor ve böylece beş yıl içinde % 58 oranında bir artış gösteriyor. İzmir'in nüfusu da 109.060 artma ile 520.682'ye yükselmiş bulunmaktadır. Bu şehrin nüfus artış oranı da % 47 dir. Dördüncü büyük şehir olan Adana, 61.736 artma ile 351655 yükseliyor ve artış oranı % 39 oluyor. Bursa, 64.273 fazlası ile 275917'ye, Eskişehir 42.448 artma ile 216.330'a, Gaziantep 65.729 fazlası ile 225.881'e, Konya ise 41604 artma ile 200760'a yükselmiş bulunmaktadır. Nüfusları 200.000-100.000 arasında olan şehirler sırası ile Kayseri, Diyarbakır, Erzurum, Samsun, Sivas, Malatya, Kocaeli, İçel, Elâzığ, Maraş, Sakarya ve Urfa takip ediyor. Bu iller içerisinde Maraş beş yılda 41.922 fazlası ve % 102 oranlık artışı ile son derece hızlı gelişmiş ve Türkiye'de en hızlı gelişen şehir özelliğini kazanmıştır.

Büyük şehirlerdeki nüfus artışının sebepleri üzerinde durmak bu konudaki incelememizi tamamlayacak mahiyettedir. Genellikle büyük şehirler, kırsal nüfusu için bir cazibe merkezi niteliğindedir. Fakat buralarda sosyal kurumların nüfus artışına ayak uyduramaması sonucunda halk adeta, geldiği köylerdeki şartlar içinde yığılıp yaşamağa çalışıyor ve böylece, bu şehirlerin çevre etrafında gecekondular mahalleleri teşekkül ediyor. Son derece ilkel sıhhat şartlarına bile sahip bulunmayan bu gecekondular mahalleleri büyük nüfus taşımakta ve çözümlü için büyük sosyal, sıhhi, kültürel ve her konuda problemler ortaya koymaktadır.

Genellikle büyük şehirlerin nüfus artışında en önemli rolü oynayan etmen ekonomik gelişmedir. Buralarda kurulan, gelişen endüstriyel tesisler, şehirlerin nüfus artışında en önemli etmen oluyor. Fakat endüstrinin gelişmesi kırsal nüfusunun büyük şehirlere yığılmasında sebep olarak görünüyorsa da, kırsal, darlık içinde güçlüklerle yaşayan fakir kütlenin yüksek nüfus artışı göstermesi ve bu nüfusun son yıllarda daha büyük ölçüde şehirlere yığılması şeklinde izah etmek gerekir.

Fakat, kırsal nüfusunun köydeki tarla, hayvan ve evini satarak şehire gelmesi ve bu türlü gereksiz göçün bugün memleketimizde büyük rol oynadığı da düşünülmürse, durumun yani kırsal nüfusunun şehire yerleşmesinin çok düşündürücü bir hal almasına ve fazla sosyal problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Nüfusu 50-100.000 arasında bulunan şehirlere gelince: Bunların miktarı son beş yıl içinde 16'dan 20'ye yükselmiştir. Bu nüfuslu şehirler arasında bulunan Kırıkkale son beş yıl içinde 57669'dan 91694'e yükselmek suretiyle % 60 oranında bir nüfus artışına sahne olmuştur. Daha önceki yıllardaki aynı şehirde büyük nüfus artışlarına tesadüf edilmiştir. Bu bölümde yer alan nüfus topluluklarının beşi idarî bakımdan ilçe merkezidir. Bu kategori de bulunupta, süratli nüfus

artışı gösteren şehirlerde şunlardır: Antalya, Denizli, Tarsus, Balıkesir, Trabzon ve Karabük'tür. Bu şehirlerde ekonomik ve endüstriyel faaliyetler daha fazla hız kazanmıştır. Bu şehirler arasında görülen Erzincan'daki nüfus artışının başında garnizonun yer değiştirmesi gelmektedir. Bu sınıftaki şehirler içinde bulunan Manisa da ise 1965 de 69711 nüfus yaşarken 1970 de 700022 gibi, ancak %1 lık bir nüfus artış oranı görülmektedir.

Nüfusu 25-50000 arasında bulunan orta şehirlere gelince: Bunların miktarı son beş yıl içinde 42 den 58 e yükselmiştir. Bu kategoriye giren 58 şehirden 37 si idari bakımdan ilçe merkezi halindedir. Orta büyüklükteki şehirler içinde en hızlı gelişme Batman (Nüfus artış oranı % 79) da görülmüş, bu şehir son beş yıl içinde nüfusu 19903 fazlası ile 44893 e çıkmıştır. İkinci gelişme ise Çukurovada Kadirli'de görülmüştür. Bu ilçe merkezinde nüfus artışı (beş yıllık) % 74 oranında olmuştur. Bu iki şehri sırasıyla Van (%50), Ordu (% 40), Karaman (%35), Salihli (%31), Siverek (%28) ve Turhal (%28) takip eder. Bu şehirlerden Batman Türkiye'nin petrol merkezinde kurulmuş, Kadirli de zengin Çukurova toprağının sulanmasından, yani ziraî ürünlerin büyük artış gösterdiği bölgede bulunmasından ileri gelse gerektir.

Buna karşılık, aynı kategoride yer alan bazı şehirlerde de nüfus artışı son derece düşük bir değer göstermektedir. Örneğin: Ahkhisarda ve Tire'de nüfus artışı (beş yıllık) ancak % 3, bu ilçeleri sırası ile Zile %5, Kırklareli %5 ve Söke %9 la kendini gösteren yerleşme yerleridir. Bu şehirler Genellikle ziraat alanlarında kurulmuş ve zayıf ekonomik gelişmelere sahne olmuşlardır.

Türkiye şehir nüfusunu bitirmeden önce, yıllık nüfus artış oranının en yüksek görüldüğü yerleşme noktalarına şöyle sıralanmaktadır: Maraş (%102), Hakkâri (%99), Gümüşhane (%95), Tunceli (%95), Van (%81), Muş (%81), Bingöl (%78), Adıyaman(%71), Gaziantep (%69), Elâzığ (% 69), Kocaeli(%64), Urfa (% 62), Diyarbakır (%59), Bunlara karşı en az yıllık artış oranı gösteren yerleşme yerleri de şöyle sıralanabilir: Manisa (% 1), Kırklareli (%14), Mardin (%16), Bitlis (%19), Burdur (%22), Sinop (%24), Amasya(%24).

Kır nüfusuna gelince; nüfusu 3000 den az olan yerleşme noktalarında yaşayan nüfusun artış değeri son beş yıl içinde oldukça büyük değişiklikler arzedecek niteliktedir. Filhakika 1965-1970 devreleri arasında Türkiye kır nüfusu miktarı 20.876.240 dan 21.829.193 e yükselmiş bulunmaktadır. Bu artışın oranı (beş yıllık) % 4.5 tur. Yıllık kır nüfusu artış oranı ise % 09.5 dir.

Kır nüfusunun gösterdiği bu düşük artış oranı, yukarıda belirttiğimiz bazı meselelerle tezat teşkil etmekte ve oldukça düşündürücü bir nitelik arzetedir. Gerçekten, hızlı bir tempo ile artış gösteren bazı kır yerleşmelerinin yanında, son derece zayıf bir artış gösteren yerleşme merkezleri bulunduğu gibi, beş yıllık sayım devresi içinde nüfus azalması gösteren kır yerleşmeleri de mevcuttur. Bu sonuçtan ürkmemek, korkmamak gerekir. Çünkü azalma veya zayıf artış

gösteren alanlar, tabii artışın azlığını ve ölümün doğumdan fazla olduğunu göstermekten ziyade, tabii artışın sonucunda hızla artan kır nüfusunun daha elverişli hayat ve çalışma ortamını bulmak için yaptığı nüfus hareketi olduğunu peşinen kabul etmek yerinde olur.

Memleketimizde son beş yıllık sayım devresi içinde en büyük kır nüfus artışı gösteren iller şöyle sıralanabilir. Bölge sırasıyla Ordu (beş yıllık % 8), Zonguldak (%8), İstanbul (%35), İzmir (%10), Kütahya (%20), Antalya (%12), Hatay (%14), Konya (%8), Malatya (%15). Bu illerde yaşayan kır nüfusunun gösterdiği yıllık artış Türkiye ortalama yıllık artış oranının üstündedir.

Bu yüksek artış oranı gösteren illerin yanında son derece yavaş çoğalan kır nüfusunun bulunduğu iller de mevcuttur. Bunlardan Eskişehirde 1965 yılında 3000 nüfustan daha az yerleşmelerde yaşayan insanların toplamı 222.417 iken, bu miktar 1970 yılında ancak 222.644 olmak üzere ancak 227 kişilik bir artma göstermiştir. Kırşehirde de beş yılı içindeki kır nüfusunun artış miktarı ancak 2249 kişi olmuştur.

Türkiyede son beş yıllık sayım dönemi içinde bazı iller kır nüfusunda artıştan ziyade eksilmelerin vukubulduğu da bir gerçektir: Bu iller sırası şöyledir (Bölge sırası ile): Kastamonu da beş yılda 5.630 kişilik bir azalma tespit edilmiştir. Bu miktarın oranı ise % 1.7 dir. Sinop (% 2.5), Çanakkale (% 3.4) Edirne (%0.7), Kırklareli (%7), Tekirdağ (%3), Bilecik (%7), Sivas(%4), Erzincan (%3) kır nüfuslarında eksilme gösteren illerdir. Bu illerde eksilmenin başlıca nedeni, diğer bölümlerde de izah ettiğimiz gibi ekonomik gelişmesinin son derece yavaşlığı ile ekime ve dikime elverişli arazinin nüfusun artış oranına uygun bir oranda artmamasıdır. Bunun sonucunda da normal bir artış oranında çoğalan kır nüfusunun daha uygun yaşama şartları aramak üzere diğer bölgelere dağılması dikkati çeker.

Şu halde şehir ve Kır nüfusunun artışını bitirmeden önce 1965-1970 sayım dönemleri içindeki yıllarda memleketimizde dört çeşit yerleşme noktası kendini göstermektedir.

- A- Hem şehir hem kır nüfusunda artış gösteren iller,
- B- Sadece şehir nüfusunda artış gösteren iller,
- C- Sadece kır nüfusunda artış gösteren iller,
- D- Hem şehir ve hem kır nüfusunda az artış gösteren veya hiç göstermeyen, azalma gösteren iller.

A- Bu kategori içinde bulunan iller, değişik bir deyimle, göç alan ve göç çeken illerdir. Bu illerin başında İstanbul, Ankara, Hakkâri, Van, Muş, Gaziantep, Elazığ, İzmir, Kocaeli, Diyarbakır, Urfa, Maraş, Antalya, illeri yer alır. Bu illerden İstanbul, Ankara, Gaziantep, Elazığ, İzmir, Kocaeli

illeri memleketimizin en gelişmiş endüstri ve büyük ticaret alanlarıdır. Bu illerin dışında kalan Van, Muş, Hakkâri illeri de her halde geçen sayımda noksan tesbit edilen kır nüfusunun bu son sayımda ortaya çıkmasından ve Diyarbakır, Maraş, Urfa gibi şehirlerde ziraat, ticaret ve küçük sanatların yanında askeri garnizon özellikleri sonucunda nüfusları artmış olsa gerektir.

B- Bu bölümde sadece belediye sınırları içinde olmak üzere şehir nüfusunda artış gösteren illerde, şöyle sıralanabilir: Tunceli, Gümüşhane, Bingöl, Çorum, Artvin, Kayseri, Uşak, İçel, Kırşehir, Ordu, Bursa, Denizli.

Bu illerden Kayseri, İçel, Bursa daha ziyade belediye sınırları içindeki şehir merkezinde kendini kuvvetle hissettiren endüstriyel tesislerin sonucu olarak etraftan nüfus çekiminde başarılı olmuşlardır. Tunceli, Gümüşhane, Bingöl, Adıyaman gibi az gelişme göstermiş bölge illerine görülen nüfus artış oranı fazlalığı da, yukarda belirttiğimiz gibi, ya eski sayımda unutulmuş nüfusun sayılmasından veyahut, emniyet ve asayişin bozulduğu alanlarda, nüfusun eskiden yaşadığı köy şartlarında ve düzeninde yaşama ortamı kurduğu şehir merkezlerine göç etmesinden ileri gelse gerektir. Her iki tipin dışındaki Çorum, Artvin, Uşak Kırşehir, Ordu ve Denizli illerinde ya askeri garnizonun yer değiştirmesinden veyahut kır nüfusunun şehir merkezinde daha iyi yaşama düzeni bulmak ümidi içinde şehire göç etmesinden ileri gelmektedir.

C- Bu kategoride yer alan illerde kır nüfusu, tek taraflı olarak daha fazla nüfus artış oranına sahne olmuştur. Samsun, Kütahya, Hatay, Konya, Malatya, Trabzon, Zonguldak, Aydın, Urfa, Siirt, Diyarbakır illerinde bu hal kendini gösterir. Bu iller genellikle toprak altı ve toprak üstü bakımından zengin merkezlerdir. Hatay, Konya, Malatya, Samsun, Aydın, Urfa son yıllarda ziraat ürünleri daha fazla gelir getirmekte böylece kır nüfusu, belirli bir süre içinde olsa, göç etmeyi düşünmemektedir. Kütahya, Zonguldak, Siirt, Diyarbakır memleketimizin toprak altı zenginliklerinin en yaygın bulunduğu merkezlerdir. Bu bakımdan şimdilik kır nüfusu özelliği içinde yaşayan nüfus çekirdekleri, kısa bir süre sonra, şehir karakterine kavuşacaktır. Trabzon ise ulaşım merkezi olarak ve toprak üstü zenginliklerinin değerlendirilmesi nedeniyle kır nüfusunun süratli artış oranı gösterdiği bir ildir.

D. Bu kategoriye giren iller, hem şehir ve hem de kır nüfusu olarak gelişmeyen, daimi dışarıya göç yollayan merkezlerimizdir. Bu illerimiz: Sinop, Amasya, Kırklareli, Manisa, Burdur, Mardin'dir. Bu illerimizden Sinop, Amasya, Kırklareli, Burdur ve Mardin bugüne kadar memleketimizin ekonomik gelişmesi sırasında nasibini almamış, ziraate elverişli arazisi az olan illerdir. Ve bu nedenle Kır ve şehir nüfuslarında belirli bir artış oranı bulmak kabil değildir. Bu illerin dışındaki Manisa ilinde kendini gösteren düşük gelişme oranı son beş yıl içindeki sayım döneminde vukubulmuştur. Bu ilin daha önceki sayım dönemleri içindeki nüfus artış oranı Türkiye'nin genel artış oranı üzerinde bir değer taşıyordu. Bu netice Manisa'da şehirleşme hareketinin durduğunu, kır nüfusunun geçimini sağlayan ziraat faaliyetlerinin, ilde, artık daha fazla nüfusu besleyemediğini göstermektedir.

VI. Sonuç .

Türkiyenin 1970 nüfus sayımının getirdiği nüfus özelliklerini inceledikten sonra, memleketimizde görülen yüksek nüfus artış oranı ile ekonomik gelişme arasında bir ilgilirmek ve bu konuda derinlemesini incelemeleri ekonomistlere bırakarak, bir kaç satırla incelememize son vermek istiyoruz.

Eğer Türkiye bu tempo ile nüfus artışı gösterirse, gelecek yıllarda, önümüze aşılması son derece zor engeller çıkacaktır. Bu neticeyi şimdiden görmek, tedbirlerini ona göre almak memleketimizin geleceği için faydalıdır. Bu engellerin ortaya koyduğu problemlerin başında, şu gelir: Hızla artan nüfusa önce yiyecek, giyecek, mesken ve iş temin etmek bunların yanında bu nüfusun eğitimi, ulaşım şartlarını düzene koymak, çeşitli sosyal meselelerine çözüm getirmek gerekir. Çünkü 1970 nüfus sayımından anladığımızı göre, nüfusumuz artık bir harekete, bir dinamizme ulaşmıştır. Eski yıllarda olduğu gibi, ziraatçıyı artık kır nüfusu olarak tutmakta ısrar etmek mümkün değildir. Eğer nüfusun bu dinamizmine paralel olarak, memleketimizin ekonomik kaynaklarını da harekete getirilmezse, bu nüfus hareketi Türkiyenin başına çözümü zor bir çok problemler yaratacaktır. Memleketimizin kalkınması her şeyden önce nüfus artış oranının üstüne çıkarılmazsa ve insan yaşama standardını, bugünkü seviyesinin çok yukarılarına ulaştırılmazsa, dış yardımlarla ayakta durabilen Türkiyeyi daha da zor koşullar bekler. Öyle görünüyor ki memleketimizin kalkınması için alınması gereken tedbirler konusunda geç kalınmıştır. Ancak hemen alınması gereken tedbirlerin başında kanaatimizce, ziraat ve hayvancılık şartlarını entansif metodlara yaklaştırmak, böylece hızla çoğalan kır nüfusunun geçim koşullarını yükseltmek, bu tedbirlerin yanında, artan kır nüfusunu ciddi bir kontrol altında şehire celbetmek. Şehirde sosyal tesislerin yanında bu işgücünün çalışması için endüstriyel kurumları tesis etmek veya adetlerini arttırmak en uygun bir yol olarak görünüyor.

Fakat, memleketimizin şu anda içinde bulunduğu koşullar endüstrileşmeyi çabuklaştıracak bir seviyede olmadığını göstermektedir. O halde sıhhatli bir endüstri dinamizminin içine giremediğimize göre, nüfus artış hızını frenlemek yani devletin himayesi altında, bazı kurumlarca aile planlaması yapmak, belli başlı çıkar bir yol olarak görünmektedir. Nitekim, ülkemiz son yıllarda çıkan doğum kontrol konunu ile bu yola girmiş bulunuyor. Bu kanunun lehinde veya aleyhinde bugüne kadar bir hayli incelemeler yayınlanmışsa da biz bu kanunun tatbikatı ve sonucunun henüz ortada bulunduğunu kabul ediyor ve bu konudaki kanaatimizi daha ilerideki yıllara bırakıyoruz. Yalnız sırası gelmişken şu kadarını belirtelim ki, ırkımıza has doğurganlık ve bu özelliğin yanında halkımızın eğitim seviyesi memleketimizde girilen doğum kontrol çalışmaları yoluna erken girildiğini göstermektedir. Önce eğitimi düzene koymak, sonra doğum kontrolunu yapmak, bu konuda her halde daha faydalı bir çalışma ortamı olurdu.

Öte yandan, yeryüzünde nüfus artış oranı fazla olan ülkeler, aynı zamanda henüz gelişmekte bulunan devletlerle uygunluk göstermektedir. Örneğin: Guatemala, Ekvator, El Salvador, Meksika, Venezuela, Tunus, Seylan, Şili ve Kolombiya.

Bu ülkelerde yıllık nüfus artışı % 032-52 arasında bir değer karşılık, Almanya, İngiltere, Avusturya, Belçika, İsveç, Danimarka, Fransa, ve Norveç gibi fazla gelişmiş ülkelerde ise yıllık nüfus artışı % 018-10 arasında düşük bir oran gösterir.

O halde yeryüzünde nüfus artış oranı yüksek olan ülkelerle, az gelişme arasında bir ilgi kurmak mümkün görünmektedir. Esasen sosyo-ekonomistlere göre bir ülkede hızlı bir ekonomik gelişmenin en önemli şartlarından biri, o ülke de nüfus artış oranının bariz bir düşüklük göstermesidir.

İşte yeryüzünde az gelişmiş ülkeler arasında yer almış bulunan memleketimizin kısa bir süre içinde kalkınmasını gerçekleştirmek istiyorsak, geçici de olsa, belirli bir süre içinde nüfus artış oranının hızını azaltmak için alınan tedbirlerin yanında, Türkiyeyi en kısa bir süre içinde endüstrileşmeye itmek, hızla gelişen kır nüfusuna yeni iş sahaları bulunmalıdır.